

Sofia 1989: canvis, esdeveniments i el mausoleu.

Una història per ser explicada

Mila Santova

*Institut de Folklore.
Acadèmia de Ciències de Bulgària
(Sofia, Bulgària)*

La transformació política a l'Europa de l'Est a partir del 1989 fou el desencadenant d'un seguit d'avenços en els països de l'antic "bloc socialista": es van tornar a considerar valors i actituds envers el món i s'inicià, a partir del rebuig al comunisme, un procés de canvi, el qual, en molts casos, es produí a partir de codis determinats, però assentats en les societats: el ritual i la paròdia. El text analitza diverses situacions que es van produir a Sofia (Bulgària) a partir de la caiguda del Mur de Berlín (tardor de 1989) en els quals el ritualisme i la paròdia tingueren un paper de primer ordre com a instruments de la reacció popular.

The political transformation in Eastern Europe from 1989 onwards triggered off a series of developments in the countries of the former 'socialist bloc': values and attitudes towards the world were reconsidered and, taking as a starting point the rejection of communism, a process of change began which, in many cases, involved the use of very particular but deeply socially rooted codes: ritual and parody. This paper analyses several situations in Sofia (Bulgaria) following the fall of the Berlin Wall (autumn 1989) in which ritualism and parody played a very important role as instruments of popular reaction.

La transformació política a Europa de l'Est a partir del 1989 fou el desencadenant d'un seguit d'avenços en els països de l'antic "bloc socialista". Reformar el model d'administració, una tasca que resultà difícil i lenta en alguns països (a Romania, per exemple), exigia modificacions a voltes prou significatives en les reflexions i en les actituds socials. Es reconsideraren els valors, i l'actitud de la gent envers el món i envers la societat va canviar. Uns valors perderen sentit, altres en guanyaren. Al darrere dels fets visibles en l'escenari europeu d'aquell període, hi havia intents de marcar el camí correcte del pensament social dins el nou context de rebuig públic dels valors del comunisme i del socialisme, però la gent no estava preparada per assolir la nova forma de reflexió social.

A la tardor del 1989 Bulgària va viure la "Revolució Tendra". El 10 de novembre del 1989, just l'endemà de la caiguda del Mur de Berlín, hi havia convocada una sessió plenària del Comitè Central del Partit Comunista de Bulgària. El partit "acceptava la jubilació" de Todor Zhivkov, l'home que durant més de 40 anys havia governat Bulgària. Immediatament, els vídeos del ple amb la imatge de Zhivkov dret prop de la tribuna amb una expressió estranya i vaga s'escamparen arreu del món. Posteriorment, els discursos públics i les anàlisis de la sessió plenària explicaven que el canvi polític havia estat una qüestió de negociació i, per com s'havia dut a terme, el canvi es qualificava de "cop de palau", ja que al darrere de l'operació hi havia un parell de personatges polítics de cercles molt propers a Zhivkov. Segui com sigui, Bulgària reeixí en l'objectiu d'una transició sense sang i el 10 de novembre del 1989 ha quedat fixat en l'opinió pública com la data que marca l'inici de la reforma democràtica en el país.

Rere la breu confusió social dels inicis envers els fets esdevinguts a partir del 10 de novembre, que aconseguiren fins i tot que les notícies procedents de Berlín (sobre la caiguda del Mur) quedessin en segona línia, la societat búlgara emergí amb una energia que durant 45 anys havia estat reprimida. Actes públics com reunions, protestes, desfilades i manifestacions es produïen gairebé a diari. Les ocasions eren diferents, però les reaccions solien ésser similars.

A Bulgària la reflexió pública sobre el canvi assumeix i segueix d'una manera força estricta dos codis principals: el ritual i la paròdia (per conèixer les característiques de cadascun vegeu: Popiliev, 1990; Georgiev, 1991; Michailova, 1991; Todorova-Pirgova, 1991; Ivanov, 1997). La presència d'ambdós codis és habitual en els nombrosos actes públics immediatament posteriors al 10 de novembre. En moltes desfilades la paròdia com a mitjà de protesta acabà essent una constant dels canvis a Bulgària (Todorova-Pirgova, 1991:45 i altres). L'altra forma de reacció i de protesta pública, igualment rellevant, parteix del ritualisme i de la tradició màgica, quelcom en què tots els investigadors de la història recent coincideixen. Les vetlles amb espelmes i els actes públics per l'estil es defineixen com "una mena de teatre ritual primitiu, un espectacle per enderrocar i prendre el poder en un sentit ritualista i gairebé màgic" (Popiliev, 1990).

En aquest document tractaré amb detall dues campanyes importants dels primers mesos posteriors al canvi, ambdues relacionades amb el codi ritual de la reflexió pública. La primera, immediatament posterior al 10 de novembre, fou la desfilada del 9 de desembre del 1989 i es refereix a la presa de l'espai públic de la capital per l'oposició democràtica recentment formada a Bulgària. Aquest tema va lligat a un fenomen específic que aparegué durant l'estiu del 1990: la "Ciutat de la Veritat". Evidentment, també és interessant veure com va reaccionar el poder polític governant per tal d'aconseguir i compartir els espais públics.

La segona campanya, el Tùmul, té a veure amb l'enterrament ritual de la mòmia de Georgy Dimitrov, "el líder i el mestre del poble búlgar". A causa de la intensa pressió pública, es va extreure la mòmia del mausoleu, expressament construït

Imatges confrontades de l'ús ritual de l'espai públic a la capital de Bulgària, Sofia: una postal dels anys seixanta, en ple auge del socialisme d'estat, amb els edificis emblemàtics del comunisme búlgar, i una representació del mateix indret feta per artistes locals després de la caiguda del règim comunista: l'espai, finalment, esdevindria la "Ciutat de la Veritat": l'estel –de cinc puntes– significa la seu central del Partit Comunista de Bulgària; en la part superior (rodona), la Presidència; a la dreta, el Museu d'Arqueologia, al costat del Banc Central, el centre mèdic –assenyalat amb una creu–; les fletxes assenyalen "Cap el Mausoleu" i "Cap a la Seu General d'Informació".
Publicat al diari Democratsia (17 de juliol de 1990).

en el centre de Sofia, i s'organitzà un funeral d'acord amb els usos socials. La gran campanya del juliol del 1990 entorn del mausoleu era de caràcter ritualista i anava acompanyada de conjurs màgics.

L'espai

La data d'inici de la revolució búlgara anà precedida de dos esdeveniments molt importants, ambdós engegats per intel·lectuals i vinculats a moviments ecologistes. El 3 de novembre de 1989 la policia reprimí brutalment una manifestació ecologista en el jardinet proper a l'Hotel Crystal, poc abans reconvertit en un "espai liberal" d'exposició d'obres d'artistes rebutjats pels "museus pictòrics oficials". Seguidament, el 26 de novembre, la formació política Ecoglasnost organitzà una gran manifestació (amb 5.000 participants) per formular una demanda de protesta a l'Assemblea Nacional. Fins aleshores, els dissidents que abans del 1989 ja estaven integrats en estructures organitzades es reunien als afores de la ciutat, a la zona sud. Al començament, les reunions dels anomenats *informals* es feien en el cinema Petar Beron i

L'apropiació i la transformació de l'espai públic per part de la població quan el comunisme va caure comportà un canvi d'hàbits en l'ús dels espais públics.

Fotografia: les conegudes germanes Maleevi, jugadores de tennis, entre dos campions del món convidats a "La Ciutat de la Veritat".

Fotografia: diari Democratsia (16 de juliol de 1990).

més endavant al Parc Sud, proper a la zona. Eren espais que l'autoritat assenyalava per a aquestes finalitats. La manifestació del 3 de novembre fou un trasbals: les manifestacions no són quelcom habitual en les capitals socialistes. I la del 13 de novembre representa la primera proclamació massiva oficial de l'existència d'un espai propi de la futura oposició búlgara. Els manifestants recorregueren en ordre el centenar de metres que separa el jardí de Crystal de l'Assemblea Nacional. Segons la premsa oficial del moment, la manifestació era "un grup de ciutadans".

El 7 de desembre del 1989 l'Oposició Búlgara Unida (Unió de Forces Democràtiques) nasqué com la coalició d'un grup d'organitzacions no governamentals i restituí els partits ja existents abans del 1944. El 9 de desembre les organitzacions no governamentals s'aplegaren en una manifestació massiva. Partiren del lloc tradicional de trobada de les forces de l'oposició –el Parc Sud de la capital– i avançaren cap a l'Assemblea Nacional (Ivanova, 1997: 16-18). L'objectiu immediat de l'acte era exigir públicament la convocatòria d'eleccions per a una nova Assemblea Nacional, una nova constitució i l'anul·lació del primer article de la Constitució vigent que establia el lideratge del Partit Comunista de Bulgària en la societat. L'objectiu es va assolir quan, arribats al Parlament, els manifestants envoltaren l'edifici i proclamaren les seves exigències. L'objectiu simbòlic era força més complex: anava lligat a la voluntat de deixar constància de la presència de l'oposició en el Centre, on hi havia els òrgans de poder. L'oposició, recentment constituïda, havia estat en una ubicació marginal, a la perifèria, al Parc Sud. El ritual d'avançament, un moviment ritual en rotllana, perseguia

deixar la posició marginal i situar-se en el centre. La concentració va partir del lloc on l'oposició havia nascut, el Parc Sud; va recórrer el carrer comercial del centre urbà, l'empedrat groc¹ i passà per davant dels edificis més representatius del poder: el Consell de Ministres, la Presidència, el Comitè Central del Partit Comunista de Bulgària i la Plaça Central, fins arribar al Parlament. Les proclames variaven segons el punt del recorregut on es trobaven i podien anar des de crides a l'adhesió al començament, fins a la resistència profunda a formular propostes davant de l'Assemblea Popular, en el centre de la ciutat.

L'oposició no en tenia prou de "declarar-se" present en el centre. Durant els primers mesos següents als canvis intentà crear un nou centre. Al llarg dels 45 anys anteriors la plaça Central s'havia associat a valors ideològics que l'oposició no compartia. A la plaça hi havia el Comitè Central del Partit Comunista Búlgar, el Consell de Ministres, la Presidència, el Museu Arqueològic Nacional, el Banc Central, la Galeria Nacional d'Art (antic palau del rei de Bulgària i, durant un temps després del 1944, seu del Consell de Ministres) i el Mausoleu de Georgy Dimitrov, amb una tribuna des de la qual els líders socialistes presenciaven i saludaven les manifestacions oficials. I encara després del 10 de novembre del 1989, la plaça era el lloc on el Partit Comunista de Bulgària i (a partir de l'abril del 1990) el Partit Socialista de Bulgària organitzaven els mítings, tot i que el seu centre d'interès va passar del Mausoleu al Banc Central i a l'edifici del Comitè Central del Partit Comunista de Bulgària, part del qual es convertí en el lloc de reunió del partit. El partit que havia governat el país durant tant de temps no va abandonar el

centre pres per l'oposició, però va reorganitzar l'interès que hi tenia.

Després del canvi l'oposició va fundar un espai central propi a la plaça de la Catedral Alexandre Nevsky, una zona central veïna a l'edifici de l'Assemblea Nacional. L'elecció no era fruit de la coincidència. En l'espai urbà tradicional de Bulgària –el mateix principi regeix a Europa– el temple, i encara més la catedral amb la seva plaça, constitueixen l'eix al voltant del qual les persones estableixen les seves llars. Així doncs, es pretenia també el retorn ritual del poble búlgar als valors de l'Església cristiana, de la qual havia estat separat durant el mig segle anterior. Les concentracions de l'oposició amb espelmes i les vetlles nocturnes palesaven el sentit ritual de l'elecció. El nou espai creat al centre perseguia situar l'oposició en condicions d'igualtat en l'espai, però també en la política.

Sense dubte, la mostra més evident de la presa ritualista de l'espai per part de l'oposició fou la Ciutat de la Veritat (Elchinova, Raycheva, 1991). Aparegué al juny del 1990, després de les eleccions a la Gran Assemblea Nacional que havia d'adoptar una nova Constitució, quan el Partit Socialista Búlgar aconseguí una majoria del 53%. La reacció al resultat fou immediata i l'oposició democràtica al·legà que les eleccions havien estat manipulades. A tal reacció s'hi va afegir el record d'un comentari de Petar Mladenov, el primer president del país després del canvi,² en un míting del 14 de desembre del 1989, referent a utilitzar els tancs contra els manifestants. Durant l'estiu del 1990 una vaga d'estudiants (en protesta contra Mladenov) va bloquejar Sofia. La consigna de la vaga era *veritat*, una paraula que en aquell cas incloïa la càrrega semàntica de diversos fenòmens (sobretot les eleccions, però també el comentari de Mladenov i altres). Nasqué el moviment En Nom de la Veritat i l'11 de juliol de 1990 una seguda estudiantil al davant de la Presidència va fer néixer la Ciutat de la Veritat.³ La *ciutat dins de la ciutat*, formada per tendes, es trobava entre la seu del Banc Central, el Museu Arqueològic Nacional i la seu del Partit Comunista de Bulgària, davant de la Presidència, a la banda oest de la plaça Central de la ciutat.

1. El paviment groc al centre de Sofia és un dels símbols populars de la capital búlgara. És un paviment de blocs ceràmics que cobreix el terra del centre administratiu, històric i cultural de la ciutat. Quan es diu d'algú que és de la "zona de paviment groc" es diu que aquesta persona forma part de les autoritats governants o que és ciutadana nativa de Sofia.

El paviment fou un obsequi dels governants austrohongaresos a la ciutat de Sofia, en ocasió de les noces del rei Ferran I. Les peces s'elaboraren expressament a Budapest i es col·locaren a començaments del segle xx. Segons: <http://bg.wikipedia.org/wiki/>.

2. Petar Mladenov presidí el país entre l'abril i el juliol del 1990.

3. La Ciutat de la Veritat ocupava un espai social propi... "Eren les cèlebres llars de la ciutat (les tendes), els *patís* (l'espai entre les tendes amb parament de taules i cadires), els *barris de l'assentament* (els grups de tendes d'un partit, d'un moviment o d'un institut, alguns dels quals tenien noms propis, per exemple Nachko [el símbol electoral del Partit Socialista de Bulgària, M.S.]) i els *carrers*. La major part dels carrers tenien nom: carreró 'No Comunista', 'Cap al Comunisme' ('Tancat per reformes'), bulevard 'Camí d'Amèrica', bulevard 'Camí de Canadà, Austràlia i Sud-àfrica' ('excavat per reparacions de la televisió per satèl·lit, camí alternatiu pel Bòsfor'). L'espai al voltant de la font [davant de la Presidència; nota meua, M.S.] era la *plaça de la Vila* i es digué que seria 'un espai per a la resolució de disputes públiques'. A la Ciutat hi havia una *llibreria*, on es venien antigues publicacions comunistes, una *unitat d'assistència sanitària*, on es recollien medicaments procedents de donacions, una *església*, on se celebraven misses en honor de diversos sants i a les nits s'hi pregava, i un *centre de premsa*, on s'editava el diari *Svaljach* [Svaljach és un mot búlgar aplicat a aquells que flirtegen massa. (N. de T.)], que publicava entrevistes i també informació sobre la Ciutat. La Ciutat estava estructurada jeràrquicament i dotada de les unitats administratives necessàries: un *alcalde*, que canviava cada dia i l'*encarregat de subministraments*, que gestionava les necessitats del dia a dia de la població." (Elchinova, Raycheva, 1991: 24-25)

*Trobada ciutadana del moviment
"En nom de la Veritat", davant del Mausoleu.
Font: diari Demokratsia (15 de juliol de 1990).*

Juntament amb la funció estrictament política, *la Ciutat* també exerceix una funció cultural en la revolució tendra de Bulgària, instituint la representació pública de paròdies com a principal forma de reflexió sobre la situació de transformació social. Ja en les primeres protestes, l'aparició de la paròdia era justificada, però la "Ciutat de la Veritat", amb la seva organització, presència i funcionament en el centre de la capital, instituï aquest mitjà de protesta que esdevingué un element constant en el procés de canvi a Bulgària. "En la paròdia, per poder comprendre la Ciutat de la Veritat calia que el destinatari conegués el text de la representació, però també *l'original* parodiat, o el *segon pla*. Aquí, el significat del text era l'autoironia del camí cap al centre, concretada en la creació d'un nou centre: *la Ciutat*." (Ivanova, 1997: 22)

La Ciutat també anava directament vinculada amb la construcció, durant el juliol del 1990, del Túmulo davant del Mausoleu de Georgy Dimitrov. Així, el centre simbolitzat per la Ciutat "desacreditava" el centre oficial i el seu poder. Abans d'endinsar-nos en aquest tema cal que parlem del mausoleu i del seu habitant.

Georgy Dimitrov i el seu mausoleu

Entre el 1949 i el 1990 el mausoleu de Sofia acollia la mòmia de Georgy Dimitrov (1882-1949), famós polític búlgar de la primera meitat del segle xx, que es féu popular al 1933, en ser arrestat a Alemanya juntament amb altres búlgars i a qui el govern nacionalsocialista acusà il·legítimament d'haver calat foc al Reichstag (ho havia fet una persona amb pertorbacions psíquiques). El públic mundial es posicionà a favor de Georgy Dimitrov

i dels búlgars. A la presó, durant la investigació, Georgy Dimitrov va millorar els coneixements d'alemany i va assumir la defensa pròpia parlant en aquesta llengua en el Procés de Leipzig, la qual cosa el féu popular arreu del món per la brillantor dels seus discursos i per les confrontacions verbals directes amb Hermann Goring.

Després del judici de Leipzig, en no ésser acceptat a Bulgària, Dimitrov immigrà a la Unió Soviètica, n'adquirí la nacionalitat i fou membre del Parlament Soviètic i líder del Departament Internacional del Comitè Central del Partit Bolxevic. El 1935, en el 7è Congrés del Comintern, Dimitrov fou elegit Secretari General. El 6 de novembre del 1945 va tornar a Bulgària, on les tropes soviètiques ja havien entrat al setembre del 1944. El 6 de novembre del 1946 Georgy Dimitrov encapçalà el govern búlgar. El 1948 esdevingué secretari general del Partit Comunista Búlgar (www.bsp.bg). Morí el 2 de juliol del 1949 al sanatori de Barvisha, prop de Moscou. Algunes hipòtesis no provades apunten que Stalin, a causa de la gran popularitat de Dimitrov en els cercles del Moviment Comunista Internacional i de la seva política adreçada a la formació d'un fort centre polític en els Balcans, el va fer enverinar.

Aquell 2 de juliol mateix, a Bulgària, la notícia de la mort de Georgy Dimitrov va anar seguida de la decisió immediata del Consell de Ministres⁴ de momificar el cos i construir un mausoleu. Tret d'Stalin, mort i momificat el 1953 i que jagué al costat de Lenin fins al 1961 (quan va ser enterrat al Mur del Kremlin), i del líder del Partit Comunista Txec Clement Gotvald, mort i momificat el 1956,⁵ el cos del qual romangué només durant tres anys en un mausoleu construït expressament (poste-

La ràpida apropiació i redifinició dels espais públics fou un dels símptomes més clars del canvi de la situació social i cultural a Bulgària. Llibreria a "La Ciutat de la Veritat". Font: diari Demokratisia (16 de juliol de 1990).

riorment enderrocats), als líders morts dels altres països socialistes no se'ls concedí el privilegi de romandre de cos present entre els vius (malgrat alguns intents recents).⁴

Totes les versions de coetanis i de participants en el disseny i en la construcció del mausoleu estan d'acord que el 10 de juliol de 1949, vuit dies després de la defunció, el cos momificat de Dimitrov fou dipositat en el mausoleu ja construït. A Sofia el mausoleu blanc era davant per davant de l'antic palau reial, seu del Consell de Ministres quan el líder morí. Novament, doncs, l'edifici esdevingué primordial per al govern en la nova situació política posterior al 1944. La ubicació del mausoleu inclou la plaça Central de la ciutat per la banda del sud i es troba a l'esquerra de la seu del Banc Central. Des d'aquesta posició, *davant per davant* del Palau, la seu de les reunions governamentals, el mausoleu i el seu habitant participen efectivament en l'exercici de l'autoritat com a observadors directes d'allò que succeeix en les institucions principals. Més endavant, quan el Consell de Ministres i la Presidència es traslladen a la part

4. Hi ha també una versió segons la qual era possible que la construcció del mausoleu possiblement tingués a veure amb instruccions emanades de Moscou. Vegeu: "The Mausoleum, Intellectuals and the Proletarian Dictatorship" al diari *Kultura*, número 38 (2098), de 24 de setembre del 1999. És segur que la dictadura del proletariat de l'època –i potser instruccions directes emanades de Moscou– originaren la decisió blasfema i antinatural d'embalsamar i exposar el cos no enterrat de Georgy Dimitrov a l'interior del mausoleu. Juntament amb això es creà un ritual de pseudopartit en relació amb la "mòmia". Es tractava d'un acte de demència social, en què l'autoritat eliminava totalment el pensament com a procés públic i els intel·lectuals

com a pensadors principals. Tots els que tinguessin la més mínima capacitat de pensament s'adonarien que la momificació representava la bogeria absoluta, i no només des del punt de vista del cristianisme, sinó també des de la perspectiva específicament comunista.

5. Ambdues activitats adreçades a enterrar els cossos momificats són una conseqüència específica de la tasca de Hrushchov (1894-1971) com a líder del Partit Comunista Soviètic i de l'estat de la Unió Soviètica (1953-1964), que denunciava i abolia el "culte a la personalitat", personificat a través d'Stalin. El febrer del 1956, en un míting durant el 20è Congrés del Partit Comunista Soviètic, el discurs de Hrushchov indicava un primer intent d'introduir elements democràtics en el règim totalitari. Més endavant s'alliberaren els presos polítics condemnats durant el "culte a la personalitat". La denúncia del "culte a la personalitat" dirigida per Hrushchov no afectava la mòmia de Georgy Dimitrov. A Bulgària, la línia de Hrushchov de suavitzar l'estancament polític, la seguí Todor Zhivkov en l'anomenat *Ple d'Abril* del Partit Comunista Búlgar (1956), moment en què a la pràctica Zhivkov arribà al poder i s'hi mantingué fins al 10 de novembre de 1989.

6. "En el món només queden cinc mòmies. En l'actualitat només hi ha cinc mòmies de líders polítics de la història recent que es conserven en edificis especials. Quatre són de líders comunistes: Mao Zedong a Beijing, Kim Ir Sen a Pyongyang, Ho Chi Minh a Hanoi i Lenin a Moscou. El mausoleu de Kemal Attaturk a Ankara és, de fet, una tomba de grans dimensions, ja que el cos d'Attaturk no està momificat. El cinquè mausoleu d'aquest tipus és també a Xina, a la ciutat de Nanking. S'hi conserva el cos de Sun Yat-Sen, fundador de la Xina moderna. També es van momificar els cossos del dictador de Mongòlia Marshal Chorbalsan i del líder del Partit Comunista de Txecoslovàquia, Clement Gotvald, però el primer no es va dipositar en el mausoleu que se li havia construït en vida, sinó que es va emparedar en el sepulcre del seu predecessor Suche Bator. La raó és més que enginyosa: Mongòlia és un país petit. El 1956, tres anys després de mort, Clement Gotvald va ser incinerat i es va enderrocar el mausoleu. Recentment es va preparar la immortalitat, seguint el model d'Egipte, per al líder albanès Enver Hodja i per al líder d'Angola Agostinho Neto. Els van tornar a enterrar després dels canvis polítics esdevinguts en ambdós països. De tots, no hi ha dubte que el cas més divertit és el del president de la República de Guinea, Linden Forbes Burnham. El van momificar especialistes soviètics i el mausoleu a la capital de Georgetown es va construir seguint un projecte americà. Tanmateix, el Departament d'Estat va amenaçar d'abandonar l'ajut econòmic si Burnham era exposat en el mausoleu". (Diari *Standart*, 19 d'agost de 2003)

L'estat socialista creà un ritualisme propi com a part del seu discurs oficial com es posava de manifest quan els líders de l'Estat búlgar presidien qualsevol manifestació des de la tribuna del Mausoleu.

oest de la ciutat i s'uneixen amb la seu del Partit Comunista situat en la mateixa renglera d'edificis, preserven la correlació.

I encara més: en el mausoleu hi ha una tribuna des de la qual el Partit i els líders del govern presenciaven les desfilades de celebració i els actes públics en les diades oficials. Tal funció té un simbolisme especial, ja que traça la continuïtat de l'habitant del mausoleu en la història política viva. En el context socialista europeu els mausoleus serveixen als líders del partit per demostrar el poder propi (que els habitants dels mausoleus havien delegat en ells) i n'exhibeixen les dimensions públiques en l'espai. Es tracta d'una situació estranya: el poder emana d'aquell que, malgrat la seva presència física, no és un líder viu i, així, el poder i la manifestació pública del poder arriben per herència (potser aquí caldria parlar d'un mecanisme de compensació per suplir la manca d'ancestres notables freqüent en els líders socialistes). Així, el diàleg en la societat búlgara a *favor* i *en contra* del mausoleu és, en essència, un diàleg a *favor* i *en contra* del poder en la hipòstasi pública del període socialista. Gran part de les moltes accions polítiques posteriors al canvi mantenien algun tipus de relació amb el mausoleu. I quan aquest ja havia perdut la funció de conservació del cos momificat del "líder", la seva funció de poder⁷ era recordada de manera simbòlica (Michailova, 1991:93).

Es digué que l'acció més gran en relació amb el Mausoleu durant el juliol del 1990, el Tùmul alçat al seu davant, era de caire ritual i anava acompanyada d'una maledicció.

"Maleït TseKa!"

El Tùmul va anar precedit de la tensió social entorn de la mòmia, aleshores objecte de debat públic.

El diari *Demokratsia*, de la Unió de Forces Democràtiques, va cobrir la informació dels fets del juliol del 1990, dels debats al davant del mausoleu, quan els representants de la Unió de les Forces Democràtiques insistien que "la mòmia fos enterrada com els humans", i els representants del Partit Comunista Búlgar "acceptaven el desafiament i exigien que el seu líder i mestre prengués vida malgrat la UDF" (Karamihova, Siderov, Bobeva, 1990); "Enfronteu-vos al Socialisme Ocult. Recollida de signatures per demostrar l'oposició a la momificació com a model socialista de 'propaganda demostrativa'", era un dels titulars del diari *Demokratsia* d'aquells dies (13 de juliol de 1990, número 122). Aleshores el debat públic se centrava en la mòmia i en els aspectes humans associats. Segons l'opinió pública, la mòmia, no el mausoleu, era el símbol important. El discurs públic al·ludeix als continguts i no a la forma. Diàriament, *Demokratsia* publicava imatges i reportatges que mostraven el mausoleu envoltat de multituds protestant i de cartells units pel lema "Deixeu que Dimitrov reposi en pau!". Quan ja feia força dies que la mòmia no hi era, només una veu feia ressò de les pàgines de *Demokratsia*: "No oblidem que el Temple era també una tribuna, un símbol de poder i com a tal no podria coexistir amb el Tùmul, el significat del qual anava associat no només a la maledicció sinó també al fet d'abocar el comunisme a les escombraries. El temple de la mòmia esdevingué quelcom culpable de la inutilitat pròpia. L'edifici, ja buit del simbolisme suprem del poder, es convertí en símbol d'inutilitat." (Sugarev, 1990)

El Tùmul es va iniciar el 19 de juliol de 1990. L'anunci oficial publicat per *Demokratsia* deia: "Des d'avui, 19 de juliol del 1990, tots els descontents amb el passat i amb el present comunista alçaran un Tùmul amb objectes i coses inútils a la plaça

Una de les reaccions més significatives del moviment que fa dur a la fi a l'Estat socialista fou la destrucció per part de la població del Mausoleu l'agost de 1999.
Font: diari Duma (25 d'agost de 2006).

Demokratsia (antiga plaça 9 de Setembre). El Túmul creixerà. Simbolitzarà l'abocament del comunisme a les escombraries." (*Demokratsia*, número 126, 19 de juliol de 1990). El Túmul és el fet més significatiu en relació directa amb el mausoleu i amb el que esdevenia dins l'espai ocupat pel mausoleu. Finalment, tot i que no en importància, el fenomen del Túmul és una expressió prou clara dels vincles amb la fórmula ritual i condemnatòria que marcaren especialment la revolució tendra de Bulgària.

L'anatema ritual és un element característic de la cultura del nord-oest de Bulgària i, en general, significa l'exclusió de la comunitat, "concretament l'enterrament d'aquell que morí en circumstàncies no naturals o que en vida havia comès un crim" (Genchev, 1994). Segons les anàlisis, la gent veu en el Túmul un model del món i una manera de connectar els tres mons, que apunta vers la seva naturalesa dual (Genchev, 1994). L'acte ritual consisteix a proferir una maledicció i alhora llançar una pedra, de manera que les pedres s'apilin fins que formin el Túmul. La concepció del Túmul en la Bulgària contemporània s'inspira en el poema titulat *El Túmul* d'Ivan Vazov (1850-1921), considerat el "patriarca de la literatura búlgara". El poema relata la història d'amor de dos joves als quals Tseko, un home vell i ric que comptava amb el suport del pare de la noia, separava. Tseko es volia casar amb la donzella i va arruïnar la vida dels dos joves. Els vilatans, liderats pel capellà, alçaren un Túmul llançant pedres mentre proferien "Maleit Tseko!"

El 19 de juliol de 1990, davant del Mausoleu, la gent llançava objectes emblemàtics de l'estil de vida en les condicions del socialisme i alhora els malleïen amb l'expressió "Maleit TseKa"⁽⁸⁾. El Túmul cresqué en anar-s'hi amuntgant "llibres i retrats

7. En aquest sentit, són molt significatives les dues rues de Carnestoltes fetes amb motiu del Diumenge de Rams (el dia de Sant Llätzer, el diumenge abans de Pasqua) entre el 7 d'abril de 1990 i el 31 de març de 1991, que varen passar justament per davant del mausoleu, movent-se contràriament al sentit de les agulles del rellotge i de les manifestacions socialistes. Arribats al mausoleu, els manifestants varen començar a cantar: "BCP! Glòria!". Des de la tribuna, pintada amb diferents símbols, dibuixos i proclames, reberen la ja coneguda salutació amb la mà dels "membres del Buró polític del Comitè Central del Partit Comunista". Un cop a la seu del Partit, el clam era "El BCP és la Màfia", "El BCP menteix i roba", "Porqueria roja". Al davant de la Presidència els concentrats començaren a cridar "UDF"... (Míchailova, 1991: 93). De tots els edificis de la plaça Central de la capital, només el mausoleu rebé l'honor del simbolisme inclòs en la paròdia, que dominava l'esperit de tota la desfilada.

8. Es tracta d'un interessant joc de paraules. En el poema d'Ivan Vazov, Tseko és el nom del dolent, mentre que TseKa és una forma abreujada del Comitè Central (del Partit Comunista de Bulgària), l'òrgan de gestió al capdavant del partit Comunista i, de fet, de l'Estat durant el període socialista.

de Zhivkov, Georgy Dimitrov, Lenin, Stalin, Marx, Brezhnev, Todor Pavlov, Tsola Dragoycheva,⁹ Ljudmila Zhivkova, governants comunistes del passat i del present. També fullets de congressos, llibres sobre la història del Partit Comunista de Bulgària i sobre el Partit Comunista de la Unió Soviètica, sobre economia política i materialisme dialèctic. Un pòster sobre la competència socialista, mocadors de coll vermells del moviment de pioners, medalles i carnets de militància en el Partit Comunista o en el Sindicat Professional. Dos aparells de ràdio i un turisme model Pobeda,¹⁰ un model líder en la indústria socialista durant dècades de manca de vehicles..., nombrosos diaris *Rabotnichesko Delo* (el periòdic del Partit Comunista de Bulgària) i diaris de la Duma” (Mutaffov, 1990).

Mentre, el 18 o el 19 de juliol de 1990 (les fonts d’informació no coincideixen, cosa que demostra que l’acte es mantingué en secret) el cos momificat de Dimitrov fou extret i incinerat. Sis anys més tard s’enderrocà el mausoleu i qui n’ordenà l’enderroc va escriure: “A dos quarts de set del matí del 19 de juliol de 1990 el cos de Dimitrov va ésser extret del sarcòfag i dipositat en un taüt de fusta... A dos quarts de set del matí va arribar Boyko Dimitrov (fill adoptiu de G. Dimitrov) amb el seu fill, i junts traslladaren el cos en cotxe fins al Cementiri Central de Sofia per tal que fos incinerat. Rebé el cos una dona plorosa amb un ram de flors. A dos quarts de dues del migdia es va incinerar el cos... L’urna es diposità en una sala amb dos vigilants”. (Gergov, 2006)

De fet, el Túmul escenifica el ritual d’enterrament de la mòmia i al mateix temps l’abolició de tot un conjunt de significats percebuts en relació amb la mòmia. Les identifications són directes i clares: Dimitrov = comunisme = mala vida. Quan se suprimeix el primer membre de l’equació, els altres membres queden positivament resolts. La revolució tendra de Bulgària aboleix i genera significats, “i els nous significats fan que es passi de l’acte intel·lectual a un acte material de conseqüències imprevisibles” (Lozanov, 1990). El procediment és el mateix per tal que els objectes reals adquireixin poders màgics: el mausoleu, la seu del Partit Comunista, l’estrella de cinc puntes, els

monuments, els noms, la falç i el martell. L’enterrament d’un automòbil Zaporozhets, tota mena de vexacions contra un vehicle de la marca Warsaw, contra els carnets d’afiliació al partit comunista i contra els llibres de Todor Zhivkov, són exemples dels rituals col·lectius i de les conjures contra els esperits malèfics del passat: l’alliberament de tants anys d’acumular temor i vergonya. El 27 de juliol Demokratsija explicava: “al davant de les runes del mausoleu que envoltaven el Warsaw, enmig del munt de llibres comunistes que s’hi havien llançat durant la tarda del 26 de juliol, apareixia una altra imatge interessant: una dona de mitjana edat duia un cartell amb la inscripció següent: ‘Sóc socialista. La ciutat de la veritat m’assigna un lloc aquí. Convido a tots els que pensin com jo a afegir-s’hi’”. El seu clam no rebé suport. Parlava un llenguatge simbòlic diferent.

En conclusió

En els darrers anys les vies d’agitació social han variat; també les formes de reacció. Les formes massives de reacció pública esteses arreu del país i de la capital aniran disminuint fins assolir límits raonables. Cada vegada més, la societat viurà la nova vida amb normalitat.

9. Todor Pavlov, filòsof búlgar d’esquerres; Tsola Dragoycheva, membre durant molts anys del Buró polític del Comitè Central del Partit Comunista de Bulgària.

10. El Warsaw és també un tipus de cotxe socialista que apareix citat en la premsa del moment.

SIGLES

BCP (BKP en búlgar). Partit Comunista de Bulgària (fins a l'abril del 1990).

BSP (BSP en búlgar). Partit Socialista de Bulgària (fins a l'abril del 1990).

Ecoglasnost. L'organització no governamental Ecoglasnost així com el Comitè per Salvar la Ciutat de Russe van néixer a finals dels anys 1980 com una reacció d'intel·lectuals búlgars destacats contra la pol·lució a la ciutat de Russe (a la riba del Danubi) provocada per gasos tòxics d'una planta química romanesa, un tema del qual les autoritats no varen fer cas. Al 1990 va esdevenir el Club Polític Ecoglasnost i els membres de l'organització són entre els fundadors de la Unió de Forces Democràtiques i del Partit Verd.

Comintern. Internacional Comunista. Associació de Partits Comunistes de tot el món, que reconeixen la filosofia de Marx i de Lenin com a ideologia dominant. Va existir des del 1919 fins al 1943 i tenia la seu a Moscou. Pretenia mobilitzar la majoria de la classe treballadora per aconseguir els objectius comunistes, establint la dictadura del proletariat, abolint el capitalisme i construint el socialisme i el comunisme. Comintern va fer costat a les accions del Partit Comunista Búlgar, que n'és una secció.

UDF (SDS en búlgar). Unió de Forces Democràtiques (l'oposició unida des del desembre del 1989)

